

19. Yüz Yılın Sonlarında, Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası'nın Durumu

AT THE END OF 19. CENTURY, POSITION OF EDIRNE HOSPITAL OF
SULTAN BAYEZIT II.

Nilüfer GÖKÇE*

* Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi AD, Öğr.Gör., EDİRNE

Özet

Sultan II.Bayezid Darüşşifası; Edirne'de, Tunca Nehri kıyısında, Sultan II.Bayezid tarafından yaptırılan ve 1488 yılında hizmete açılan, Külliye birimleri arasında yer almaktadır.

Kuruluşunda; genel olarak tüm hastalıkların, tedavilerinin yapıldığı bir sağlık kurumu olan darüşşifa, zamanla bu özelliğini kaybederek, sadece akıl ve ruh hastalarına hizmet verir duruma gelmiştir.

Bu çalışmada, darüşşifanın akıl ve ruh hastalıkları hastanesi olarak kullanılmasını, hastaların durumlarını belgeleri ile birlikte açıklamaya çalışacağım.

Anahtar Kelimeler: Darüşşifa, Akıl ve Ruh hastalıkları, Psikiyatri, Edirne

T Klin Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi 2002, 10:26-33

Summary

Hospital of Sultan Bayezit II., constructed near Tunca river and began to serve in 1488, is one of the units of the site.

Although, it was built to treat various kinds of diseases, it lost this characteristics in the course of time and began to serve only mental and spirit diseases.

In this study; I try to explain the use of the hospital for the treatment of mental and spirit diseases, and the conditions of the patients by means of the documents.

Key Words: Hospital, Mental and Spirit Diseases, Psychiatry, Edirne

T Klin J Med Ethics, Law and History 2002, 10:26-33

Sultan II. Bayezid Dârüşşifası; Edirne'de, Yeni İmaret semtinde, Tunca Nehri kenarında, Sultan II.Bayezid tarafından yaptırılan külliye birimleri arasında yer almaktadır.

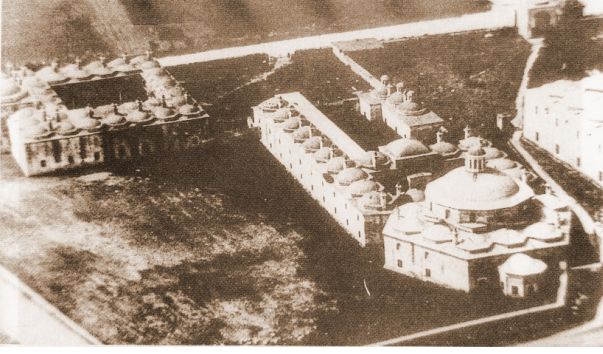
Sultan II.Bayezid tarafından 1484 yılında temelleri atılarak inşaatına başlanmış olan bu yapı, dört yıl gibi kısa bir sürede tamamlanarak, 1488 yılında büyük bir törenle hizmete açılmıştır.

Dârüşşifa, kuruluşunda her türlü hastanın tedavi edildiği bir sağlık kurumu olarak çalışmakta idi. Vakfiyesinde belirtilen personel kadrosu içinde, bir başhekim, iki hekim, iki cerrah, iki göz doktoru ve bir eczacı bulunması, buranın genel bir hastane olduğunu bize göstermektedir. Yine darüşşifanın vakfiyesinde, görev yapan personelin verdikleri hizmet karşılığında alacakları ücretler de belirtilmiştir. Dârüşşifanın hemen yanında yer alan ve dârüşşifaya bir kapı ile bağlanan, günümüzde

olduğu gibi temel bilimler eğitiminin verildiği Tıp Medresesi bulunmaktadır. Tıp medresesinde teorik eğitim alan öğrencilere, uygulamaya yeri olan dârüşşifada, uzman hekimler tarafından hasta bakımında eğitim veriliyordu.(1)

H.1063 / M:1652 yılında Edirne'ye gelerek dârüşşifayı gezen Evliya Çelebi dârüşşifada tedavi görmekte olan hastaları şöyle anlatmaktadır: **“Dikkat ve itina ile yapılmış olan şifa yurdunun odalarında çeşitli hastalıklara tutulmuş olan bay ve fakir, ihtiyar ve genç doludur.**

Bazı odalarda hastaların tabiatlarına (huylarına) göre, kış günlerinde ateşler yakıp, döşekler ve sırmalı yorganlar üzerine oturup ta, ipek yastıklara dayanan hastalar feryat ederler. Bazı odalarda, ilkbaharda delilik mevsiminde, Edirne'nin aşk deryası derinliğine düşmüş sevdalı aşıkları, çoğalıp, hâkimin emriyle tumarhâneye

Şekil 1. Darüşşifa ve Tıp Medresesi

getirilerek, altın ve gümüş yaldızlı zincirlerle kerevetlerine takılıp, her biri aslan yatağında yatar gibi kükreyip yatarlar.

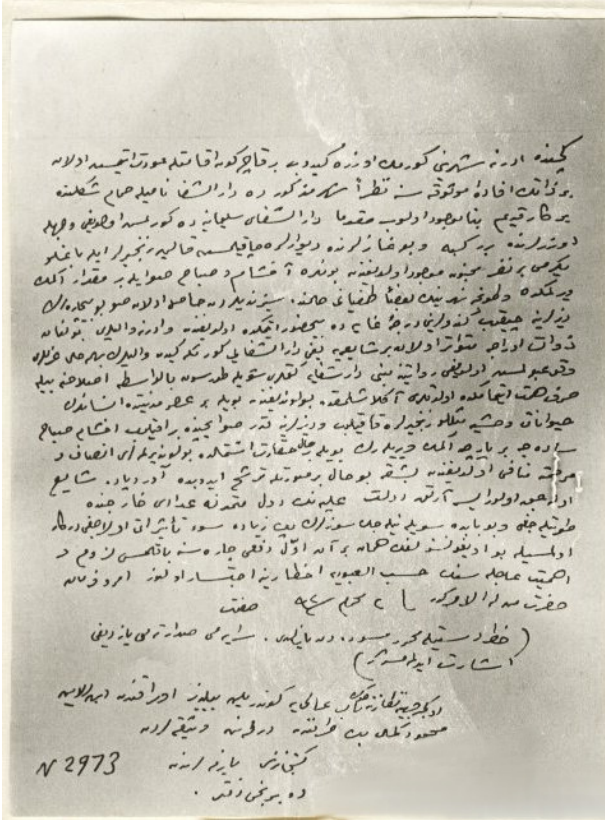
Kimisi havuz ve şadırvanlara bakıp, kalender hülyası kabilinden sözler eder, nicesi dahi o kemerli kubbenin etrafında olan gülistan ve bağ ve bostan içindeki binlerce kuşların cıvıltılarını dinleyip, delilerin perdesiz ve endazesiz (ölçüsüz) sesleriyle feryada başlarlar.

Bahar mevsiminde çiçek kısmından, sim ve zerrin, deveboynu, müşkü Rûmi, yasemin, gülnesrin, şebboy, karanfil, reyhan, lâle, sünbül gibi çiçekleri hastalara verip, güzel kokularıyla hastaları iyi ederler. Fakat delilere bu çiçekleri verince kimini yerler, kimini ayakları altında çiğnerler. Bazıları dahi meyvalı ağaçları seyredip (Ah haha hel hope pe... Pohe pelo) deyip çimenlik teması ederler.” dedikten sonra, güzel kokuların yanı sıra burada, su sesi ve musiki ile hastaların tedavi edildiklerini yazmaktadır. (2) Evliya Çelebi'nin de yazdığı gibi, darüşşifa hizmete açıldığı zaman, zengin, fakir, genç, yaşlı ayırımı yapmadan, bütün hastalara hizmet veren ve tek bir hastalığa değil, genel olarak tüm hastalıkların tedavilerinin yapıldığı bir sağlık kuruluşudur ve günümüz hastanelerinde olduğu gibi, Edirne Sultan II. Bayezid darüşşifasında da akıl hastalarına ayrılmış bir bölüm bulunmakta idi. Fakat darüşşifanın bu durumu, zamanla değişmeye başlamış, genel hastane olma özelliğini kaybederek, sadece akıl ve ruh hastalarına hizmet verir duruma gelmiştir.

1827- 1828 Osmanlı Rus savaşı sırasında, Edirne ilk defa Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Rus işgalinin sona ermesinden sonra Edirne’de, bir de Belediye Hastanesi açılmış, hastalar bu hastaneye yatırılmaya başlanmıştır. Darüşşifa da sadece akıl ve ruh hastalarının tedavilerinin yapıldığı bir kurum haline gelmiştir. Hastalara gösterilen özen ve bakım da Evliya Çelebinin anlattığından çok daha farklı olmaya başlamış, altın ve gümüş zincirlerin yerini kalın zincirler almıştır.

Sonradan Sadrazam olan Saffet Paşa'nın, 2 Muharrem.1292 (M:1875) yılında dönemin Sadrazamına yazmış olduğu, dârüşşifayı anlatan mektubunda ; “Geçende Edirne şehrini görmek üzere gidip, birkaç gün ikametle avdet etmiş olan bir zatın ifade-i mefkûresine nazaran, şehr-i mezkûrda dârüşşifa namıyla hamam şeklinde kâr-ı kadîm bir bina mevcut olup derûnunda dârüşşifa-i Süleymaniye’de görülmüş olduğu veçhile, üzerinde birer kebe ve boğazlarından divarlara çakılmış kalın zincirlerle bağlı yirmi bir mecnun olduğundan, bunlara akşam ve sabah su ile bir miktar ekmek verilmekte ve Tuncanehrinin bâzan tuğyamı halinde sızıntılardan hasıl olan su, bu biçarelerin dizlerine çıkıp kendilerini derece-i gayede bîhuzûr etmekte olduğundan ve Edirne Valileri bulunan zevat oraca mütevatir olan bir şâyiaya, yani dârüşşifayı görmeye giden valilerin behemehal azilleri vuku bulmuş olduğu rivayetine mebni, darüşşifaya gitmeleri şöyle dursun bilvasıta bile sarf-ı himmet etmemekte oldukları anlaşılmakta bulunduğundan.... Bu bâbda söylenecek sözlerin pek ziyade su’i tesirâtı olacağı derkâr olmasıyla bu uygunsuzluğun heman bir an evvel def’i çaresine bakılması lüzum ve ehemmiyet-i acilesinin hesab-il abudiye ihtariyetine ictisâr olunur. SAFFET”

“Edirne şehrini görmek üzere gidip, orada birkaç gün kaldıktan sonra geri dönen güvenilir bir kişinin anlattıklarına göre: Adı geçen şehirde, dârüşşifa adı ile bilinen, eskiden kalma, hamam şeklinde bir bina bulunmakta.. Binanın içinde, Süleymaniye Dârüşşifasında görüldüğü gibi, üzerlerinde birer keçe elbise ve boğazlarından duvarlara kalın zincirlerle bağlı, on veya yirmi bir kadar

Şekil 2. Saffet Paşa Mektubu

akıl hastası bulunuyordu. Bu hastalara ,sabah ve akşam bir az su ve ekmek verilmekte. Tunca nehri- nin suları kabararak taşıdığı sular, dârüüşşifadan içeriye girmekte ve bu zavallıların dizlerine kadar gelerek onları rahatsız etmekte. Edirne'de görev yapan valiler, halkı arasında yayılan "Edirne Vali- leri eğer dârüüşşifayı görmeye gelirlerse, hemen görevlerinden arz edilirlermiş" rivayetine inanarak dârüüşşifanın bu durumunu düzeltmek için en ufak bir çaba sarf etmedikleri gibi orayı ziyaret bile et- mezler. Bu konuda söylenecek sözlerin pek etkisi olmayacağından, hoş olmayan bu durumun düzel- tilmesi için hemen acilen bir çare bulunması lüzum- lu ve gereklidir..... demektedir. (3,4)

Saffet Paşanın mektubunun yazıldığı 1875 yı- lından sonra çıkan 1876-1878 Osmanlı – Rus sava- şı sırasında Edirne, ikinci defa Rusların işgaline uğradı. Rusların Edirne'yi boşaltmasından sonra bir süre daha hizmet veren dârüüşşifa, 1883 yılında kapatılarak burada bulunan akıl hastaları, İstan- bul'a Toptaşı bimârhanesine gönderilmiştir (5).

Dârüüşşifanın kapatılmasından sonra, Edir- ne'deki bütün akıl hastaları tedavi için İstanbul'a gönderilmeye başlanmış. Fakat İstanbul'da artık bu hastaları kabul etmek istemediği için Edirne'ye bir yazı göndererek akıl hastalarının buldukları yerde tedavi edilmelerini istemiştir. Bu konu ile ilgili, 16 Rebî-ül-ahir 1311; No: 685, (M: 26.10.1893), tarihli Edirne gazetesinde de yayımla- nan yazıda;

"Cennet mekân Sultan Bayezid Veli Haz- retlerinin cümle-i meberrât celilerinden ola- rak şehrimizde bir de bimârhane var idise de mesâla-i zâileden beri muattal kalmış idi.

Der saadet de ki Bimârhane ile habishane-i Umumi ve tevkifhaneler mevcudî tahamülün- den ziyade bir radeyi bulmuş olduğu için şim- dilik oraya mecânînin gönderilmeyüb mâhal- linde tedavisi hakkında görülen lüzum ve mecânînin vilayet habishanesiyle hastanesinde tedavisindeki imkânsızlık sâye-i ömür-ü envaye-i hazreti Padişahi de mezkûr bimârhanenin dahî ihyâ ve imârına bâdi oldu.

Bimarhâne-i mezkûrun meşârün-ileyye hazretleri evkâfından tahsisat-ı kâfiyesi dâhi bulunduğ ve az bir tamir icra kılındığı halde derûnunda tedavi-i mecânînin sâlih bir hale geleceği bahtlu devletli Vali Paşa hazretleri Taraf-ı samiyelerinden tahkik buyrulmak cihe- tiyle tamirat-ı lazuma hemen icra olunarak, şimdilik on kişilik olmak üzere tedârükat muktezânın ifâsı ve mâküllât ve sâiresinin dahi siyâbı vechile atası vilayet-i evkâf muhasebeci- liğine ve her gün etibba-i belediyeden birinin ve icabında müctemîan etibba-i mûmâiliye bimârhane-i mezkûre devam ittirilmesi hususu dâhi Belediye riyasetinden emir ve tenbiye o- lunduğu gibi keyfiyet evkaf-ı hümayûn nezaret-i celillesine de işar buyruldu.

Marazı bin-i nevimiz için bir dâru'l- müdavât olmak üzere cennet mekân müşârün- ileyh hazret-i tarafından tesis olunub nasılsa duçâr muattaliyet olmuş olan o eseri hayrın şu sûretle tekrar ihyası, ruhu pak müşârün-ileyhi şâdan ideceği gibi kabul ta'dad olmayan mârr- ül celile hazret-i hilafet pünahiye şehrimizce bu da bir lâhike teşkil itmiş olacaktır."

Şekil 3. H:1311/M:1893 tarihli Edirne Gazetesi

İstanbul'dan gelen bu yazıdan sonra, gereken ihtiyaç üzerine, dârüşşifa, tamir edilerek, R: 11 Teşrîn-i sâni 309 / M: 23.11.1893 tarihinden itibaren akıl hastalarının tedavilerinin yapılması amacıyla hizmete açılmıştır (7).

Yeniden hizmet vermeye başlayan dârüşşifaya, başlangıçta on hasta yatırılması düşünülmüş, fakat zamanla buraya kabul edilen hasta sayısında artış görülmüştür.

Dârüşşifanın hekimi tarafından düzenlenerek Edirne vilayetine sunulan, tedavi olan hasta sayılarının gösteren raporlar, hasta sayısının zamanla artarak değiştiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

“H.1316 / M.1898 yılı Muharrem Ayında: Yeni gelen akıl hastaları ile birlikte dârüşşifada, on dört akıl hastasının tedavilerinin yapılmakta olduğunu (8);

H.1316 / M.1898 yılı Safer Ayında: Dârüşşifada; on beş akıl hastasının tedavi görmekte olduğunu, bunlardan bir tanesinin ölmesi, birinin de iyileşerek ayrılması üzerine, on üç akıl hastası kaldığını, ve ayrılan akıl hastaların yerine, iki erkek ve bir kadın hastanın gelmesiyle birlikte, tedavi gören akıl hastalarının sayısının on altıya ulaşmış olduğunu (9),

H.1316 / M.1898 yılı Cemâzi-yel evvel Ayında : Dârüşşifada tedavi gören on dört hastadan, dördünün iş yapabilecek düzeye geldiği için ayrıldığını, yeniden tedavi olmaları için getirilen iki hasta ile birlikte, burada tedavi gören hastaların sayılarının on iki olduğunu (10);

H.1316 / M.1898 yılı Cemâzi-yel âhir Ayında : 25 Cemâzi-yel âhir tarihinden iki hafta önce, dârüşşifada tedavi gören hastalardan birinin, iş yapabilecek düzeye geldiği için ayrıldığı, bunun yerine gelen bir kişi ile birlikte tedavi görmekte olan akıl hastası sayısının on beş olduğu (11);

H:1317 / M:1899 yılı Cemâzi-yel âhir Ayında : Dârüşşifada on iki akıl hastasının bulunduğu, bunlardan bir tanesi iş yapabilecek düzeye geldiği için hastaneden ayrıldığını ve yeniden

“Şehrimizde cennet mekan Sultan Beyazıt Veli Hazretlerinin bağışlarından olan bir hastahane bulunmaktadır.

İstanbul'da ki bütün hastaneler, tutukevleri ve hapishaneler gereğinden fazla hastalarla doluğu için İstanbul'a artık hasta (akıl hastası) gönderilmeyip, buldukları yerde tedavilerinin yapılması gerekli görüldüğünden ve akıl hastalarının vilayet hapishane ve hastanesinde tedavilerinin yapılmasına imkan olmadığından adı geçen bimarhanenin hemen tamir edilerek hizmete açılması gerekir.

Bunun için de vakıf gelirinden yeterli parası bulunmaktadır. Buraya şimdilik on hasta yatırılmasını, her gün belediye hekimlerinden birinin, gerektiğinde belediye hekimlerinin hepsinin topluca burada görevlendirilmesini belediye başkanlığına bir yazı ile bildirildi.

Cennet mekan hazretleri tarafından tesis edilip, harap hale gelmiş olan bu hayırlı eser böylece yeniden canlandırılmış olacaktır.” denmektedir (6).

Şekil 4. H:1327/M:1909 tarihli Edirne Gazetesinde Ethem imzasıyla çıkan makale

getirilen dört kişi ile beraber on beş akıl hastasının tedavilerine devam edilmekte olduğu bildirilmiştir (12).

Rumi:315 / M:1899 yılı içinde; Edirne Bimârhanesine almış akıl hastasının tedavi edilmek üzere geldiği, dârüşşifada tedavilerine devam edilen hastalarla birlikte, akıl hastası sayısının yetmiş dokuz olduğunu, bunlardan elli yedi hasta iş yapabilecek düzeye geldiği için ayrıldıklarını, üç hastanın öldüğünü, ve geri kalan on dokuz akıl hastasının tedavilerine devam edilmekte olduğunu (13);

Rumi:316 / M: 1900 yılı başlangıcından sonuna kadar, Edirne Bimârhanesine elli sekiz akıl hastasının geldiği, Rumi :315/ M:1899 yılından kalan on dokuz kişi ile birlikte tedavi gören akıl hastalarının sayılarının yetmiş yedi olduğu, akıl

— چارخاته —

چهارتنگ سامان یازیدن خان ولی طایه
توأم حضرت بزرگوارانده واقع یکی عمارت
جریتمه با و احیا کردی اولان یارنامیه
لاجل الله وای کلان خانیه لاشی وجیهه
باقیه برین کی بوغ بی بزرگ مدار حیات
و مسلوله افلاک اولان لسلطنت و طهارت
جنتلریده نظر نکتدن دور سوسکشفده
اوله نکتدن چفته تأسف و آزاری سای
کیمده یکی آفرین جریله تریدسته بر
فاله صادق نظر ملاحظه عجزی اولدی .
ساحب ملاحظه اولیاده انتظار نامیه
تویق استیضاح بیان واقعات واقعی
ایضاحان معلومات و احوال طویلیسه بر
غرضتکلر ائدن عبارت اولسه کرکده .
چونکه باجاری من اصل یکی عمارت
جنتی اهل ایستدن اولدیغی چینه فرقه سه
دنیو و کله بوم مذکورده ایستلر اولدکن
کلون کیم و ارا سره اولدکن بومته کورک
مجان موجوده عطارنی و ملور و شمشیر
لریک هر بر کوه و اتم اولان ممانه قاری
نظر نکتدن کوریک حقیقه عاتین
موجوده آجر ایدم یوزد اولدکن یون
و اقلدکن یکری اولوز قلم کیمور و غیر
ایه کلر کیم یا درودتد باقی آفرینده
برکت کیموت ایله ائکزر بزرگ حصر
ایستدن مبرا اولدکن فرمودلش
بر کیمین بقته برنی اولدنی مویه حکمیه
کلیجه بویه ائشیش درمهلک ایکی عدد
قوره و ساحلری سوده سوچه آفرین
برنج سائش برچوره و برکازی قدر
سویا و قوراج بوتکه یارده و دلازه اصلا
و نعلتله شیطانات ندر کورمیش و مجازیک
ایستاری کیمی یاشاور و کیمی ریاضات
و یازینه و کورده اوغراماش و اوغراماش
اولسه بیه ائشق اول بئش کیمی کورده
برکزه اوغراماش ایلاج افلاک و برکت جان
بوق ایسته و حال برمال ایله مجابین
موجوده خیر ایشار و مد کور دارالشفاه
سوده کسان بوز مجابین کلور بوزلرک
فلسفتدن زاید تلمای ایستلرکدن و یکاری
کورتکک تایتلرکدن اولور و برطیقا قدم
شغایب اولوده چیارسه بوزلرده ایسته
و کورجه باجمعی کیدولرده رسال و ایات

hastalarından elli altısının iyileşerek ayrıldığını, altı akıl hastasının öldüğünü, geriye kalan 15 akıl hastasının tedavisine devam edilmekte olduğunu;” (14) dârüşşifa hekimi tarafından hazırlanmış olan bu raporlardan öğrenmekteyiz. Yine raporlar bize, hastaların kadın ve erkek olarak, hasta kayıtlarının tutulmakta olduğunu, akıl hastası sayılarının aynı kalmadığını, zamanla artıp eksildiğini ve burada sadece erkek hastalar değil, kadın hastaların da tedavi görmekte olduğunu göstermektedir. Ayrıca her yıl sonunda, dârüşşifanın hekimi tarafından, o yıl içerisinde kaç hasta geldiğini, bunların durumlarını ve yıl sonunda kaç hasta bulunduğunu gösteren bir raporun hazırlanması ve bu raporların vilayete bildirilmesi, hazırlanan bu raporları, Edirne gazetesinde de yayınlanarak halka duyurulması bize, Safvet Paşa mektubunda yazılanların tam tersine, vilayetin dârüşşifa ile yakından ilgilendiğini de göstermektedir.

1313 tarihinde, Edirne şehrinden gelen arz ve istek üzerine İrâde-i Seniyye (Padişahın emriyle) ile, 400 kuruş maaşla Dr. Sokrat Efendi dârüşşifaya hekim olarak atanır (15). Dr. Sokrat Efendinin gelmesiyle birlikte dârüşşifada tedavi gören hastaların durumu değişmeye başlar.

15 Safer.1327 (M:8.03.1909) tarih ve 1359 nolu Edirne gazetesinde¹ Edhem imzası ile yayınlanan makalede, Dr. Sokrat'ın gelmesiyle birlikte hastaların durumlarının nasıl değiştiğini şöyle anlatmaktadır (16):

“Cennet mekan Sultan Beyazıd Han Veli tâye-i serâ Hazretlerinin Edirne’de vâke, Yeni İmâret cihetinde bina ve ihya kerdes olan bimârhaneye lâ-cell el-tedaviye gelen mecânine lâyıki vechile bakılmadığı gibi, bu beşerin medâr-ı hayat ve müstelzümü al-felâhu olan nezâfet ve tahâret cihetleride nazar-ı dikkaten devr tutulmakta olacağından bahisle teesüf ve tesir-i hâvi geçende yeni Edirne ceride-i feridesine bir makale mesadüf nazar-ı matlâ-i acizi oldu.

¹ -Edirne gazetesi: Edirne Vilayetin resmi yayın organı olan bu gazete, Edirne’de yayınlanmaya başlayan ilk gazetedir 1867 yılında yayınlanmaya başlanan bu gazete, sadece haftada bir gün, perşembe günleri çıkartılmıştır.

Sahib-i makalenin ol bâbda enzar âmmeye koymak istediği beyanat ve ifadat vâkası ya noksan mâlumat ve yahud dolayısıyla bir garazkarlıktan ibaret olsa gerekdir.

Çünkü âcizleri an asıl Yeni İmâret cihet-i ahalisinden bulunduğum cihetle kırk seneden berü yevmi mezkûr dârüşşifanın önünden gelür geçer ve ara sıra içerüsüne girerek mecânin-i mevcude hallerini ve memur ve hidmelerinin her bir güne vakı olan muamelelerini tazar tatkikatten geçirerek hakikatten mecânin mevcudeye acır idim. Bu zavallıların boyun ve ayaklarında yirmi otuz kiloluk temür zincir ile kârgir bina derununda çakılı. Altlarında bir tahta kerevit ile yalnız tek bir hasır, elbiseden ma'ra üstlerinde fersudeleşmiş bir kebeden başka bir şey olmadığı ve yiyeceklerine gelince yevmiye almış, yetmiş dirhemlik iki adet fodla ve sabahları sade suda az bir şey pirinç salınmış bir çorba, virdikleri kadar sopa ve kırbaç. Bununla beraberde bu daire aslâ ve kad'en tenzîfât nedir görmemiş ve mecânin elbiseleri kimi yıkanır ve kimi yıkanmaz ve yanlarına doktor uğramaz ve uğramış olsa bile ancak on beş, yirmi günde bir kere uğrar. İlâç falan vermek hemen yok gibi. İşte bu hal-i pür melâl mecânin-i mevcûde hayr-ü bâr yaşar ve mezkûr dârüşşifaya senede seksen yüz mecânin gelür bunların fufundan ziyade tedavi edilememekten ve yedikleri kötüğün tesiratından ölür ve bir takımını da şifayâb olurda çıkarsa bunlarda işe ve güce yarıyacak kendilerinde bir hal ve liyâkat kalmadığından sefâletin derece-i nihâyesine kadar giderler idi. İşte böyle bir nimet-i akliden merhumenin ve bedini fark ve temeyyüze muktedem olmayup bi haber ve yediği ve yaptığını bilmeyen kimselere insan olub da acımamak hâric. Az imkân bulunduğundan bunlara her vechile acır ve bazılarına duhân ve para vererek gönüllerini almağa çalışıyor idim. Ve bu hali yalnız acizlerin değil bütün Yeni İmâret halkı tastik ideceği gibi, on sene mukaddem mezkûr dârüşşifaya ziyarete gelenler bile tasdik hususunda tereddüt itmezler zann iderüm.

Ancak on seneden berü bimarhanenin emri idaresi ve tarz-ı âhvali bütün bütün değişerek

nezâfet ve tehâret cihetinde fevkalâde dikkatle beraber Doktor Sokrat Efendinin vasıtasıyla mecânin mevcûde her iki günde bir kere ve lüzumu halinde her gün muayene olunarak mualeceleri verilir ve hatta iktisasına göre bunlara süt ve yumurta dahi atâ olunuyor. Bu cihetle mar el-zikr bimarhanenin eski hali ile şimdiki idaresi beyanında büyük bir fark olub, mahall mezkûr adeta milli bir hastahane halini kesb iderek, mahsusân çamaşırcıları var. Mecâninin elbiseleri yıkıyor ve muhtel el-şuûr olan kadınlara bile ayrıca kadın hizmetçiler bakıyor. Ve bu dairenin haricî savliyelerine güzel güzel bahçeler yapılmış, çiçekler yetiştiriliyor. Mecânin yattığı odalar hıfz'ıs-sıhha kaidesine tatbiki ile temiz bir halde bulunduruluyor. Mûmâ-ileyh âsar himmet ve gayreti olarak mecânin boyun ve ayaklarında olan zincirler alınmış, sırtlarına giydirdikleri elbiselerine müşâbi yünce entari başlarına takye buldukları mahallelerde bir dereceye kadar serbestçe gezmelerine müsaade idilmekte bulunduğundan mecânin-i mevcûde gülüp oynuyor tahkikat-ı vakaye nazaran mahall mezkûre geçen üç yüz yirmi üç senesi martında on dokuz mevcudu var iken sene nihayetine kadar almış dokuz kişi daha gelerek zükûr ve inâs seksen sekize bâliğ olup, bunlardan bir sene zarfında ecel-i mev'ûriyle beşi vefat itmiş, elli beşi şifayâp olarak çıkmış, yirmi sekizi de üç yüz yirmi dört senesine devr idilmiş. İşte bunlar hep doktor mûmâ-ileyh ile memur ve hidmelerinin âsar-ı himmeti ve gayretleri sayesinde vücuda gelmiş bulunduğundan, ol bâbda vukû bulan hidmedleri her vecile şâyeste-i takdir olduğu mu'teber gazeteniz vasıtasıyla neşr ve ilan buyrulmasını temenni eylerim. EDHEM"

"Cennet mekan Sultan Beyazid Han Veli Hazretlerinin Edirne'de Yeni İmâret semtinde yaptırmış olduğu bimârhanede tedavi gören akıl hastalarının uygun görüldüğü (layık oldukları) gibi bakılmadığı, bu insanların hayatlarının mutluluğu olan temizliğine dikkat edilmesinin, gerekli olacağından bahseden geçende "Yeni Edirne Ceride-i Feride" gazetesinde bir makale okudum. Okuyunca da çok üzüldüm.

Makale sahibinin, o makalede anlatmak istedikleri ya bilgisizliğinden, ya da kindarlığından (düşmanlığından) ileri gelmekte olsa gerek..

Çünkü; zavallıların bulunduğu Yeni İmarek halkından olduğum için kırk seneden beri, her gün adı geçen dârüşşifanın önünden gelir geçerim. Akıl hastalarının durumunu, memurların, hastabakıcıların onlara nasıl davrandıklarını görmek için, ara sıra dârüşşifaya girip, akıl hastalarının hallerine acır idim.

Bu zavallıların, boyun ve ayaklarında yirmi otuz kiloluk demir zincirlerle binanın içine çakılmışlar, altlarında tahta bir kerevit ve üzerinde sadece bir hasır, üstlerinde eskimiş, bir elbiseden başka bir şey yok.

Yiyeceklerine gelince; 60-70 dirhemlik iki adet fodla (ekmek), sabahları sade suyu az bir piriñç salınmış çorba . Bunun yanında verdikleri kadar sopa ve kırbaç.

Bu dârüşşifaya tedavi görerek düzelmeleri için getirilen akıl hastaları, temizlik nedir görmemişler, elbiselerinin bazıları yıkanmış, bazıları yıkanmamış. Yanlarına doktor gitmez. Gitse bile ancak on beş, yirmi günde bir defa gider. İlaç vermek hemen hemen yok gibi. Hastalar bu utanç içinde güçlükle yaşarlar. Dârüşşifaya senede seksen-yüz hasta gelir, bunlar hastalıktan ziyade tedavi edilmemekten ve yedikleri dayağın etkisiyle ölürlere. Bir kısmı da iyileşip çıkarsa da bunlar da, işe güce yarayacak durumda olmadığından, sefaletin son noktasına kadar giderler idi. İşte böyle akıldan mahrum yediğini, ne yaptığını bilmeyen kimselere insan olup ta acımamak imkansız. Biraz imkan bulunduğu zaman bunlara, her nedenle acır, bazılarına tütün ve para vererek gönüllerini almaya çalışır idim.

Bu durumun, sadece zavallıların değil, bütün Yeni İmarek halkının da onaylayacağı gibi, on senedir adı geçen Dârüşşifayı ziyaret edenler tarafından da onaylanacağından da eminim.

On yıldan beri bimârhanenin emir ve idaresi, bütün bütün değişerek temizlendi. Dârüşşifanın, tamamen değişerek temizlenmesi, Dr. Sokrat Efendinin vasıtasıyla oldu. Dr. Sokrat tarafından, akıl hastaları iki günde bir defa, gerekli görüldüğünde her gün muayene olunarak tedavileri yapılmakta.

Hatta bunlara süt yumurta dahi verilmekte. Bu yönü ile dârüşşifanın, eski hali ile şimdiki hali arasında büyük fark olup, burası adeta milli bir hastane haline geldi. Hastaların elbiselerini yıkayan özel çamaşırcıları bile var. Şuurunun kaybetmiş kadın hastalara özel kadın hastabakıcılar bakıyorlar. Hastanenin dışında güzel güzel bahçeler yapılmış. Orada çiçek yetiştiriliyor. Hastaların yattığı odalar, hıfzı sıhha kaidesine uygun ve temiz bir durumda bulunduruluyor.

Bu çalışmaların sonucu olarak, akıl hastalarının ayaklarında ve boyunlarında ki zincirler çıkarılmış. Sırtlarında elbiseler, başlarında takke, buldukları mahallelerde serbestçe gezmelerine izin verilmekte. Hastalar güllüp oynuyorlar.

Dârüşşifada, 323(M:1908) senesi mart ayında on dokuz hasta bulunuyor iken, sene sonuna kadar altmış dokuz hasta daha gelerek, erkek ve kadın hastaların sayısı birlikte seksen sekize ulaşmış. Bir yıl içinde bunlardan beş kişi kendi eceli ile vefat etmiş, elli beşi iyileşerek dârüşşifadan ayrılmış. Geriye kalan yirmi sekizi de üç yüz yirmi dört senesine devir etmiştir.

Bunların hepsi Dr. Sokrat Efendinin, memur ve hastabakıcıların gayretleri ve öz verili çalışmaları sonucu olmuştur. EDHEM”

Edhem imzası ile yazılan bu yazı, başlangıcında Safvet Paşa mektubunda yazılanların doğruluğu onaylanırken, Dr. Sokrat'ın, Dârüşşifa da hekim olarak çalışmasıyla birlikte hastaların zincirleri sökülerek, onlara gereken itina ve özenin gösterilmeye başlandığını,, temizliklerine dikkat edildiğinin, tedavi olmaları için ilaç verildiğini, Evliya Çelebi'nin anlattığı gibi, bahçede çiçek yetiştirilmeye başlandığını ve hastaların burada serbestçe dolaştıklarını, bundan da çok memnun olduklarını burasının gerçekten de hastaları iyileştiren bir şifa yurdu olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu belgelerden, dârüşşifada kadın ve erkek hastaların tedavi edildiklerini, kadınlara özel kadın hasta bakıcılar tarafından hizmet verildiğini, hastaların iş yapabilecek düzeye gelebildikten sonra buradan ayrıldıklarını öğrenmekteyiz.

Dârüşşifada akıl hastalarının tedavi edilmeleri, 1915 yılına kadar devam etmiş, 1915 yılında Dr. Mazhar Osman, Dr. Tevfik Rüştü tarafından buranın tahliye edilmesi ile görevlendirilmiştir. Dr. Mazhar Osman, dârüşşifaya, tahliye etmek amacı ile geldiği zaman, dârüşşifada, beşi kadın olmak üzere kırk hasta bulunuyordu. Dârüşşifanın kapatılması üzerine, bu hastalar buradan alınarak Edirne'de bir başka hastaneye, Fransız Hastanesine sevk edilmişlerdir (17).

Günümüzde ise dârüşşifa ve tıp medresesi; Vakıflar Genel Müdürlüğüne 14.9.1984 tarihinde imzalanan protokol ile Trakya Üniversitesine devredilmiş. Üniversite tarafından gereken restorasyon çalışmaları yapıldıktan sonra, **23.Nisan.1997** tarihinde dârüşşifada bir sağlık müzesi açılmıştır. **2000** yılında dârüşşifanın asıl hastane kısmı olan **ana blokta, *Ruh Hastalarını Readaptasyon Derneği TÜRK PSKIYATRİ TARİHİ BÖLÜMÜ***, “hekimbaşı odası, hasta yatak odaları, musiki sahnesi , eczahane ve laboratuvar bölümleri” dönemine uygun olacak şekilde düzenlenip, mankenlerle canlandırılarak **30 Haziran 2000** tarihinde yapılan bir törenle ziyaretçilerin hizmetine açılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Kazancıgil R. Edirne Sultan II.Bayezit Külliyesi, İstanbul, Acar Matbaacılık ve yayıncılık hizmetleri, 1994: 91.
2. Danışman Z. Evliya Çelebi Seyhatnamesi, C:6, İstanbul: Kardeş Matbaası; 1970: 20-22,
3. Kazancıgil R. Edirne Sultan II. Bayezit Külliyesi, İstanbul, Acar Matbaacılık ve yayıncılık hizmetleri, 1994: 69.

4. T.Ü. Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Dr.Ratıp Kazancıgil Kütüphanesinde bulunan aslı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnülemin Mahmut Kemal Kitaplığı 2973 numarada kayıtlı el yazması bir defterin 131. sayfasından alınan mikrofilm.
5. Uzman M.O. Tababet-i Ruhiye , Fasikül-1, İstanbul: Kader Basımevi; 1941: 79.
6. “16 Rebî-ül âhir 1311 No:685, 14 Teşrîn-i evvel 1309 Sene:14” tarihli Edirne gazetesi.
7. “22 Recep.1311 No:694 , 20 Kanun-i sani 1309 Sene:14” tarihli Edirne gazetesi.
8. “11 Muharrem.1316, No:913, 20 Mayıs 314, Sene:19” tarihli Edirne gazetesi
9. “ 9 Safer 1316 tarih No:918, 17 Haziran 314 Sene:19” tarihli Edirne gazetesi.
10. “ 19 Cemâzi-yel-evvel 1316, No:931, 23.Eylül.314. Sene:19” tarihli Edirne gazetesi.
11. “ 25 Cemâzi-yel-âhir 1316, No:936, 27.Teşrîn-i evvel 314. Sene:19” ” tarihli Edirne gazetesi.
12. “11 Cemâzi-yel-âhir 1317, No:934, 14 Teşrîn-i evvel 314 Sene:19” tarihli Edirne gazetesi.
13. “17 Safer 1318, no:1517, 1 Haziran 316 , Sene:21” tarihli Edirne gazetesi.
14. “22 Zilhicce 1318, no:1558, 29 Mart 318, Sene:21” tarihli Edirne gazetesi.
15. “1 Şaban 1313, No:893, 4. Kanuni sani 1311 Sene:16” tarihli Edirne gazetesi.
16. “15 Safer.1327 tarih ve 1359 nolu” tarihli Edirne Gazetesi.
17. SONGAR A. Dünya’da ve Türkiye’de 1850 Yılından Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi , İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1998: 375-90.

Geliş Tarihi: 30.08.2001

Yazışma Adresi: Nilüfer GÖKÇE

Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi
Deontoloji ve Tıp Tarihi AD, EDİRNE